

УДК 341.171:327.39:340.1

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.92.5.51>

## **ТРАНСКОРДОННЕ СПІВРОБІТНИЦТВО В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ТА РЕГІОНАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ: АКТУАЛЬНІ ТЕРМІНОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ**

**Форкош М.О.,**

*аспірант юридичного факультету*

*ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

ORCID: 0009-0009-8066-6120

**Форкош М.О. Транскордонне співробітництво в контексті глобалізаційних та регіоналізаційних процесів: актуальні термінологічні засади.**

Стаття присвячена теоретико-методологічному аналізу транскордонного співробітництва як механізму регіональної інтеграції в контексті діалектичного взаємозв'язку глобалізаційних та регіоналізаційних процесів сучасного світового розвитку. Обґрунтовано, що глобалізація та регіоналізація розвиваються як різноспрямовані, проте паралельні та взаємодоповнюючі тенденції, жодна з яких не домінує над іншою, а їхня взаємодія визначає сучасну конфігурацію міжнародних відносин. Проаналізовано сутність глобалізації як процесу інтеграції різноманітних складових людства, що супроводжується посиленням загальної взаємозалежності держав, формуванням єдиного інформаційного простору, інтенсифікацією міжнародних потоків капіталу, поширенням технологій та становленням глобальних комунікаційних мереж. Досліджено феномен регіоналізації як процесу регіонального структурування простору та підвищення ролі регіонів у соціально-економічному й політичному житті суспільства, виокремлено його соціокультурну, економічну, політичну та інші форми. Встановлено, що в умовах глобалізації регіони перетворюються на самостійних акторів міжнародних відносин, формуючи нову просторову конфігурацію глобального простору та поступово стаючи ключовими структурними елементами світової системи XXI століття. Розкрито зміст поняття «глокалізація» як єдності глобального та локального вимірів розвитку, що відображає діалектичний взаємозв'язок цих тенденцій. Доведено, що транскордонне співробітництво постає ключовим механізмом регіональної інтеграції, який забезпечує практичну реалізацію принципів транснаціональності, інтегрує різноманітні форми регіоналізації, дозволяє прикордонним територіям сусідніх держав спільно формувати інтегровані економічні, соціальні та культурні простори, а також виступає дієвим інструментом превентивної дипломатії для пом'якшення потенційних конфліктогенних чинників. Особливу увагу приділено правовому виміру транскордонного співробітництва та обґрунтовано необхідність формування чіткого термінологічного апарату для ефективного правового регулювання транскордонної взаємодії та гармонізації законодавства України з європейськими стандартами.

**Ключові слова:** транскордонне співробітництво, нормативно-правові засади, глобалізація, регіоналізація, глокалізація, регіональна інтеграція.

**Forkosh M.O. Cross-border cooperation in the context of globalization and regionalization processes: current terminological principles.**

The article is devoted to the theoretical and methodological analysis of cross-border cooperation as a mechanism of regional integration in the context of the dialectical interrelation of globalization and regionalization processes of modern world development. It is substantiated that globalization and regionalization develop as multidirectional, but parallel and complementary trends, none of which dominates the other, and their interaction determines the modern configuration of international relations. The essence of globalization as a process of integration of various components of humanity, which is accompanied by the strengthening of the general interdependence of states, the formation of a single information space, the intensification of international capital flows, the spread of technologies and the formation of global communication networks, is analyzed. The phenomenon of regionalization as a process

of regional structuring of space and increasing the role of regions in the socio-economic and political life of society is studied, its socio-cultural, economic, political and other forms are distinguished. It is established that in the conditions of globalization, regions are transformed into independent actors of international relations, forming a new spatial configuration of the global space and gradually becoming key structural elements of the world system of the 21st century. The content of the concept of «glocalization» as the unity of the global and local dimensions of development, reflecting the dialectical interrelation of these trends, is revealed. It is proved that cross-border cooperation is a key mechanism of regional integration, which ensures the practical implementation of the principles of transnationality, integrates various forms of regionalization, allows border territories of neighboring states to jointly form integrated economic, social and cultural spaces, and also acts as an effective tool of preventive diplomacy to mitigate potential conflict-generating factors. Particular attention is paid to the legal dimension of cross-border cooperation and the need to form a clear terminological apparatus for effective legal regulation of cross-border interaction and harmonization of Ukrainian legislation with European standards is substantiated.

**Key words:** cross-border cooperation, regulatory framework, globalization, regionalization, glocalization, regional integration.

**Постановка питання.** Зважаючи на багатовимірність і комплексність глобалізаційних процесів, як нам вбачається, постає нагальна потреба у формуванні та розвитку особливого типу мислення – специфічного концептуального підходу до осмислення світу як цілісної взаємопов’язаної системи. Такий підхід є необхідною передумовою для ефективного вирішення глобальних проблем сучасності, підтримання постійного політичного діалогу з ключових питань забезпечення міжнародної безпеки, розвитку міждержавного співробітництва та сталого прогресу світових цивілізацій. Водночас відсутність прагнення до міждержавної взаємодії, наростання глобальних загроз та недостатня розробленість філософії безпеки в умовах планетарних ризиків здатні суттєво уповільнити глобалізаційні процеси загалом.

Власне, саме тому, в умовах сучасних трансформаційних процесів перед науковцями та дослідниками постає об’єктивно важливе завдання – розробка нової концепції, яка враховуватиме специфіку новітньої геополітичної методології дослідження міжнародних конфліктів і водночас спиратиметься на реалії глобалізованого світоустрою. Саме в цьому контексті транскордонне співробітництво набуває особливої актуальності як дієвий механізм запобігання ескалації напруженості та забезпечення стабільності у прикордонних регіонах. Посилення впливу провідних суб’єктів глобалізаційних процесів створює ситуацію, за якої локальні та регіональні конфлікти, на жаль, швидко виходять за межі первісного масштабу і трансформуються у геополітичні протистояння. За таких обставин транскордонна співпраця виступає важливим інструментом превентивної дипломатії, що сприяє налагодженню діалогу між суміжними територіями та пом’якшенню потенційних конфліктогенних чинників ще на ранніх стадіях їх виникнення.

У цьому контексті особливого значення набуває правовий вимір транскордонного співробітництва, адже саме право забезпечує нормативну основу для впорядкування відносин між суб’єктами транскордонної взаємодії, визначає їхній правовий статус, компетенцію та механізми реалізації спільних проєктів. Ефективність транскордонного співробітництва значною мірою залежить від якості правового регулювання, чіткості термінологічного апарату та узгодженості національних правових систем сусідніх держав. Відтак дослідження актуальних термінологічних засад транскордонного співробітництва в контексті глобалізаційних та регіоналізаційних процесів має не лише теоретичне, а й суттєве практичне значення для вдосконалення правового забезпечення транскордонної взаємодії та гармонізації законодавства України з європейськими стандартами.

**Стан опрацювання проблематики.** Теоретичні засади дослідження глобалізації та регіоналізації як ключових тенденцій сучасного світового розвитку розроблялися у працях зарубіжних вчених, зокрема Б. Хеттне (B. Hettne), Ф. Содербаума (F. Söderbaum), які обґрунтували концепцію «нового регіоналізму» та ввели поняття «регіональності» (regionness); Б. Бузана (B. Buzan) та О. Вевера (O. Wæver), що розробили теорію регіональних комплексів безпеки; Ш. О’Ніл (S. O’Neil), яка досліджувала співвідношення глобалізації та регіоналізації у сучасній світовій економіці; А. Гідденса (A. Giddens), Д. Хелда (D. Held), А. Макґрю (A. McGrew), що аналізували трансформаційні наслідки глобалізації.

Правові аспекти транскордонного співробітництва та міжнародної регіональної інтеграції досліджувалися у працях зарубіжних вчених-юристів: А. Петерс (A. Peters), яка обґрунтувала кон-

цепцію транснаціоналізації прав людини у транскордонних контекстах; С. Скоглі (S. Skogly), що аналізувала екстериторіальні зобов'язання держав у сфері прав людини в умовах міжнародного співробітництва; М. Гібні (M. Gibney), В. Ванденхоле (W. Vandenhoele), М. Краєвські (M. Krajewski), які досліджували екстериторіальні зобов'язання у сфері прав людини; Дж. Скотта (J. Scott), що вивчав правові засади транскордонного співробітництва та політику кордонів у Європі.

Серед вітчизняних науковців свій внесок у дослідження глобалізаційних та регіоналізаційних процесів зробили І. Одотюк, який досліджував діалектику глобалізації та локалізації; О. Булатова, що аналізувала процеси регіональної інтеграції в умовах глобалізації; В. Чужиков, який обґрунтував концепцію поліструктурної системи регіонів; О. Гранберг, що досліджував ієрархічну природу регіональних систем. Питання транскордонного співробітництва в контексті європейської інтеграції України висвітлювалися у працях Н. Мікули, М. Лендъел, І. Студеннікова та інших дослідників. Крім того, проблематику форм здійснення транскордонного співробітництва в правовому полі також вивчали Д. Белов, О. Білак, Ю. Волошин, І. Галіахметов, І.С. Демченко, І.В. Жилінкова, О.В. Задорожня, В.В. Колодяджна, С. Папаяні, М. Петришина, А. Стрижакова та ін.

**Мета дослідження** полягає у теоретико-методологічному аналізі транскордонного співробітництва як механізму регіональної інтеграції в контексті діалектичного взаємозв'язку глобалізаційних та регіоналізаційних процесів сучасного світового розвитку.

**Виклад матеріалу дослідження.** Глобалізація та регіоналізація розвиваються як різноспрямовані, проте паралельні процеси світового розвитку та системи міжнародних відносин. При цьому було б помилковим стверджувати про домінування одного з них над іншим: обидві тенденції співіснують у сучасній геополітиці та глобальній економіці, взаємодоповнюючи одна одну [1, с. 31]. Власне, це і зумовлює необхідність їх комплексного врахування при формуванні виваженої внутрішньої та зовнішньої політики держав світу, зокрема у сфері транскордонного співробітництва, яке поєднує переваги регіональної інтеграції з можливостями участі у глобальних процесах.

Принципово важливо звернути увагу на те, що багатоаспектність регіональних трансформацій знаходить свій вияв у формуванні наднаціональних структур, утвердженні принципів транскордонності та транснаціональності, а також у прагненні створити багатовекторні засади для інтеграційних процесів. Зазначені тенденції матеріалізуються у виникненні нових світополітичних феноменів – глобальних регіонів, унаслідок чого регіональна політика виходить на загальносвітовий рівень. Відтак можна обґрунтовано стверджувати, що характерною рисою сучасного світового розвитку є зміцнення нових центрів впливу, зокрема глобальних регіонів, які поступово перетворюються на ключові структурні елементи світової системи ХХІ століття [2, с. 31-32]. У цьому контексті, на наш погляд, саме транскордонне співробітництво постає як один із визначальних механізмів регіональної інтеграції, що забезпечує практичну реалізацію принципів транснаціональності та сприяє формуванню нової архітектури міждержавних відносин.

Глобалізація являє собою процес інтеграції різноманітних складових людства в ході його історичного розвитку, що протистоїть тенденціям диференціації та фрагментації. При цьому, глобалізаційні процеси, започатковані у 80-х роках ХХ століття, до кінця 90-х років подолали половину кондратьєвського циклу<sup>1</sup>. Відповідно до його прогнозів, завершення довгої хвилі глобалізації мало припасти саме на 20-ті роки ХХІ століття [5, с. 2].

Глобалізаційні процеси нерозривно пов'язані з посиленням загальної взаємозалежності сучасного світу. На сьогодні відбувається інтенсивне формування єдиного інформаційного простору, поглиблюється міжнародне співробітництво та кооперація у виробничій сфері, у розробці й впровадженні науково-технічних досягнень, у збереженні навколишнього середовища. Глобалізація зумовлена зростанням економічної взаємозалежності держав світу внаслідок збільшення обсягу та різноманітності транскордонних операцій у сфері товарів і послуг, інтенсифікації міжнародних потоків капіталу, поширення технологій. Діяльність у морських просторах, повітряній та космічній сферах також вимагає постійної міжнародної взаємодії, зокрема на регіональному рівні. Різні регіони світу дедалі активніше інтегруються у глобальну систему фінансово-економічних,

<sup>1</sup> Цикли Кондратьєва – періодичні цикли підйомів, що змінюються, і спадів сучасної світової економіки тривалістю 48-55 років, описані у 1920-ті роки Миколою Кондратьєвим. Концепція активно досліджується і розвивається протягом всього часу існування, проте широкого консенсусу в співтоваристві учених-економістів щодо її практичної застосовності не досягнуто: багато дослідників широко використовують кондратьєвські цикли у своїх дослідженнях, проте значна частина економістів їх не розглядає або прямо відкидає існування таких циклів [4].

суспільно-політичних та культурних зв'язків на основі новітніх комунікаційних та інформаційних технологій. Існує чимало інших процесів, що підтверджують наростання взаємовпливу та взаємозалежності. Результатом цих тенденцій є намагання формування єдиного світу – цілісної соціальної та політичної системи людства, що постає об'єктивним наслідком еволюції світового розвитку [6, с. 591].

Глобалізація здійснює потужний вплив на зміну структури міжнародних акторів, їхню цільову орієнтацію, інструментарій, інтереси та стратегічні пріоритети. Вона залучає до міжнародної взаємодії не тільки національні держави та міжнародні організації, а й окремі регіони держав, які вимушені функціонувати на планетарному рівні. Супутниками глобалізації є всеохоплююча інформатизація, транспарентність економічного простору, становлення глобальних комунікаційних мереж. При цьому, характерною ознакою глобалізаційних процесів є їхня здатність долати будь-які територіальні чи правові обмеження; йдеться про об'єктивне явище, зумовлене логікою історичного розвитку людства, що охоплює дедалі більшу кількість регіонів різних держав. Глобалізація примножує число суб'єктів міжнародних відносин та розширює партнерську мережу держав і регіонів у міжнародному вимірі [7, с. 430].

Сучасний етап світового розвитку характеризується діалектичним поєднанням глобалізації та одночасного посилення впливу регіонального чинника. Водночас, попри позірну парадоксальність, глобалізація та регіоналізація постають як два різноспрямовані, але взаємопов'язані процеси. Зокрема, створення Європейського Союзу як інституційної форми безпосередньої взаємодії адміністративно-територіальних утворень європейських держав, формування нових механізмів співробітництва прикордонних територій є лише окремими прикладами зростання ролі міжрегіональних та транскордонних зв'язків у світових політико-економічних процесах кінця XX – початку XXI століття [2, с. 21, 34].

Поряд із глобалізацією, значний вплив на становлення регіонального виміру зовнішньої політики держав справляє регіоналізація як одна з визначальних тенденцій сучасного світового розвитку. Цей процес є ключовим фактором формування регіональної складової зовнішньополітичного курсу держав та активізації міжнародних зв'язків на рівні регіонів, що знаходить свій практичний вияв й у розвитку транскордонного співробітництва.

Процеси регіональної інтеграції, відзначає А.Скот (A.Scott), набувають дедалі більшої інтенсивності у сучасній світовій практиці, про що свідчать кількісні показники розвитку інтеграційних об'єднань та інших форм інтеграційної взаємодії на різних рівнях. Поглиблення глобалізації та її поширення на всі сфери життєдіяльності людства надають процесам регіональної інтеграції якісно нових характеристик. За цих умов регіони перетворюються на самостійних акторів міжнародних відносин, формуючи нову просторову конфігурацію сучасного глобального простору [8, с. 580].

Традиційно регіон розглядається крізь призму низки ознак: територіальності, самодостатності, що забезпечується відтворювальним механізмом, функціональності тощо, ці характеристики визначають організацію відносно завершеного господарського комплексу у структурі національного господарства, що вирізняє певний регіон серед інших територій та забезпечує його відповідну цілісність. Водночас, кожен регіон (за винятком світу загалом) може бути представлений як елемент певної ієрархічної системи регіонів, що свідчить про існування відкритої ієрархічної поліструктурної системи регіонів. Така поліструктурна система вже не обмежується виключно національними кордонами, а відтак формування регіонів може бути пов'язане з групою країн, що мають спільне географічне розташування, подібні природні умови, схожу спеціалізацію та порівнянний рівень розвитку виробничої і невиробничої сфер [9, с. 88]. Саме це створює об'єктивні передумови для розвитку транскордонного співробітництва як форми міжрегіональної взаємодії.

Сутність процесу регіоналізації, за твердженням О. Булатової, полягає в оптимізації соціально-економічної структури територій шляхом розвитку внутрішньоекономічних зв'язків у межах національної економіки, а також розширення та поглиблення співпраці з регіонами інших держав. Цей процес є виявом регіональної інтеграції, що базується на розвитку міжнародного поділу праці та знаходить своє практичне втілення, зокрема, у формі транскордонного співробітництва між суміжними територіями сусідніх країн [10, с. 34].

Процеси регіоналізації мають емпіричний характер і спрямовані на становлення відносно цілісного регіону. Вони можуть бути ініційовані як самими регіонами, так і зовнішніми силами, тобто зумовлені впливом навколишнього середовища [11]. У цьому контексті транскордонне спів-

робітництво виступає одним із ключових інструментів регіоналізації, що дозволяє прикордонним територіям сусідніх держав спільно формувати інтегровані економічні, соціальні та культурні простори, долаючи обмеження національних кордонів.

Розвиваючи цю тезу, слід зазначити, що дедалі глибше проникнення глобалізаційних процесів у різноманітні сфери суспільного розвитку супроводжується зростанням значущості процесів регіоналізації. Взаємозв'язок між цими явищами має глибокий та багатоаспектний характер. На сучасному етапі глобалізація яскраво виявляється у стрімкому розвитку транснаціональних корпорацій, діяльність яких водночас сприяє формуванню регіональних економічних кластерів та активізації транскордонного співробітництва.

Регіоналізація являє собою процес регіонального структурування простору, підвищення ролі регіонів у соціально-економічному та політичному житті суспільства і його громадян. У цьому зв'язку виокремлюють соціокультурну, економічну, політичну та інші форми регіоналізації [8, с. 581]. Транскордонне співробітництво, своєю чергою, інтегрує всі ці форми, забезпечуючи комплексну взаємодію суміжних територій різних держав у різноманітних сферах суспільного життя.

Водночас, слід відзначити, сьогодні взаємозалежність та єдність процесів глобалізації і регіоналізації позначається терміном «глокалізація»<sup>2</sup>. Упродовж останніх десятиліть вивчення цього феномену посідає особливе місце у науковому дискурсі, оскільки він відображає діалектичний взаємозв'язок глобальних та локальних тенденцій сучасного світового розвитку, в якому транскордонне співробітництво виступає практичним механізмом поєднання переваг глобальної інтеграції зі збереженням регіональної ідентичності.

**Висновки.** Проведений аналіз дозволяє констатувати, що глобалізація та регіоналізація є двома взаємопов'язаними, хоча й різноспрямованими тенденціями сучасного світового розвитку, які діалектично доповнюють одна одну. Глобалізаційні процеси, зумовлюючи посилення загальної взаємозалежності держав та регіонів, водночас актуалізують роль регіонального чинника у міжнародних відносинах. За цих умов регіони перетворюються на самостійних акторів світової політики та економіки, формуючи нову просторову конфігурацію глобального простору. Феномен «глокалізації» як єдності глобального та локального вимірів розвитку підтверджує нерозривність цих процесів та необхідність їх комплексного врахування при формуванні державної політики.

Транскордонне співробітництво у цьому контексті постає як один із ключових механізмів регіональної інтеграції, що забезпечує практичну реалізацію принципів транснаціональності та сприяє формуванню нової архітектури міждержавних відносин. Воно інтегрує соціокультурну, економічну, політичну та інші форми регіоналізації, дозволяючи прикордонним територіям сусідніх держав спільно формувати інтегровані простори, долаючи обмеження національних кордонів. Водночас транскордонна співпраця виступає дієвим інструментом превентивної дипломатії, що сприяє налагодженню діалогу між суміжними територіями та пом'якшенню потенційних конфліктогенних чинників.

## СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Söderbaum F., Shaw T.M. (eds.) *Theories of New Regionalism: A Palgrave Reader*. London: Palgrave Macmillan, 2003. 256 p. ISBN: 978-1-4039-0197-2. DOI: 10.1057/9781403938794.
2. Mattli W. *The Logic of Regional Integration: Europe and Beyond*. 1999. 224 p. ISBN: 978-0-521-63227-5.
3. Белов Д.М., Громовчук М.В., Білак О.П. Міжмуніципальне співробітництво в структурі транскордонного співробітництва. *Науковий вісник УжНУ. Серія «Право»*. Випуск 72(4). 2022. С. 226–231. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/267802>.
4. URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A6%D0%B8%D0%BA%D0%BB%D0%B8\\_%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D0%B4%D1%80%D0%B0%D1%82%D1%8C%D1%94%D0%B2%D0%B0](https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A6%D0%B8%D0%BA%D0%BB%D0%B8_%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D0%B4%D1%80%D0%B0%D1%82%D1%8C%D1%94%D0%B2%D0%B0).
5. Одотюк І.В. Глобалізація і локалізація: від теорії до практики. *Ефективна економіка*. 2021. № 11. С. 1–8. DOI: 10.32702/2307-2105-2021.11.8.

<sup>2</sup> Глокалізація (*globalization + localization = glocalization*) – слово-гібрид, термін, що використовується для позначення глобальної локалізації – глобального світогляду, пристосованого до локальних умов. Ідея поняття зароджується в Японії та наслідує японське поняття “*доचाкука*” (котре походить від “*доचाку*” – “жити на своїй землі”), що позначало пристосування методів обробітку землі до конкретних умов [14].

6. Mansfield E.D., Milner H.V. The New Wave of Regionalism. *International Organization*. 1999. Vol. 53, No. 3. P. 589–627. DOI: 10.1162/002081899551002.
7. Barbieri G. Regionalism, Globalism and Complexity: A Stimulus Towards Global IR? *Interdisciplinary Political Studies*. 2019. Vol. 5, No. 2. P. 424–441. DOI: 10.1080/23802014.2019.1685406.
8. Scott A.J. Regions, globalization, development. *Regional Studies*. 2003. Vol. 37. P. 579–593. URL: [https://www.researchgate.net/publication/227625107\\_Regions\\_Globalization\\_Development](https://www.researchgate.net/publication/227625107_Regions_Globalization_Development).
9. Путятін Е.І. Регіоналізація та регіоналізм: сутність і теоретико-методологічні засади розвитку. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі*. 2013. № 2 (58). С. 88–92. URL: [https://puet.poltava.ua/journal/58\\_2013/13.pdf](https://puet.poltava.ua/journal/58_2013/13.pdf).
10. Булатова О.В. Регіональна складова глобальних інтеграційних процесів: монографія. Донецьк: ДонНУ, 2012. 386 с.
11. Hettne B., Söderbaum F. Theorising the Rise of Regionness. *New Political Economy*. 2000. Vol. 5, No. 3. P. 457–472. DOI: 10.1080/713687778.
12. Белов Д.М., Гончарук В.В., Правовий статус органів транскордонного співробітництва: нормативно-правові засади. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 3. 2021. С. 255–259. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/items/227c592b-bd91-423f-b07e-9c02d9e67f93>.
13. Белов Д.М., Гончарук В.В., Теретико-правові засади здійснення транскордонного співробітництва: окремі аспекти. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2021. Випуск 68. С. 131–136. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2022/03/23.pdf>.
14. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D0%BB%D0%BE%D0%BA%D0%B0%D0%B%D1%96%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F>.